

Mikko Mäntysaari

Pohjoismainen hyöty

Mistä lienee ollut kysymys siinä, että pohjoismaisella yhteistyöllä oli 1980-luvulla niin vahva merkitys suomalaisen sosiaalityön koulutuksen ja tutkimuksen edistymisessä? Tarkastelen tässä kirjoituksessa suomalaisen sosiaalityön tutkimuksen muodostumisen kannalta tärkeää vaihetta, 1980-lukua, jolloin se erkaantui vähitellen sosiaalipoliittisesta tutkimuksesta ja lopulta otti yhä selvempää etäisyyttä myös sosiaalihuollon tutkimukseen. Pohjoismaisilla yhteyksillä oli tässä kehityksessä tärkeä merkitys.

Tanskan, Ruotsin ja Norjan perustama Pohjoismaiden Neuvosto aloitti toimintansa 1953. Suomi liittyi jäseneksi vuonna 1956. Vuonna 1971 perustettu Pohjoismaiden Ministerineuvosto on edelleen tiivistänyt yhteistyötä. (PN 2005). 1990-luvun kuluessa pohjoismaista yhteistyötä koskevissa keskusteluissa ryhdyttiin viittaamaan yhteistyöhankkeiden tavoitteena olevaan pohjoismainen hyöty eli “Nordisk nytta” -käsitteeseen. Käsite tuli kuitenkin melkein kirosanaksi pohjoismaisesta yhteistyöstä kiinnostuneille, sillä tuntui, että sitä käytettiin kehittämisen sijasta pikemminkin yhteistyön alasajoon. Puheenvuoroni koettaa osoittaa, että ainakin sosiaalityön tutkimuksen ja opetuksen edistymisessä pohjoismaisesta yhteistyöstä on todella ollut hyötyä.

Puheenvuoroni perustuu pääasiassa omiin kokemuksiini ja sen painopisteenä on 1980-luku. Lähinnä kuvaan tilannetta, sen sijaan en kykene oikeastaan selittämään, mistä pohjoismaisen vaikutuksen merkittävyys oikeastaan voisi johtua. Sosiaalityön tutkimuksen ja koulutuksen pohjoismainen yhteistyö ei tietenkään alkanut 1980-luvulla eikä se missään tapauksessa päättynyt 1990-luvun alkaessa. Myöhempään kehitykseen puutun vain täydentäen. Omakoh-taisuudesta seuraa, että toiset samaan aikaan mukana olleet joko voivat tunnistaa kertomukseni, mutta voi olla myös niin, että heidän kokemuksensa ovat olleet erilaisia. Myöhemmin sosiaalityön koulutuksen ja tutkimuksen pariin tulleita kehotan ymmärtäväisyyteen. Muistelutyö voi olla kaikessa subjektiiv-

suudessaan joskus hyödyksi, vaikka nuorempia sen nostalgisuus voi ärsyttää.

Lundin yliopiston sosiaalityön professori Sune Sunesson pohtii samaa ongelmaa ruotsalaisen sosiaalityön tutkimuksen historiaa pohtivassa artikkelissaan:

Ett särskilt problem med denna text är naturligtvis att författaren själv är en del av den historia han berättar. Detta kommer kanske att leda till att aktörsförklaringarna till förändringarna blir färre, snarare än fler. En person med mitt arbete får ständigt veta av rader av gamla honoratiores, (många som mig veterligen aldrig haft med forskning om socialt arbete att göra) att – i det artiga fallet – “... om inte jag och Putte hade drivit på x-konferensen 1972, hade det aldrig blivit nå’t av med det här med forskning i socialt arbete”. Senare på kvällen är det snarare “... så hade Du inte haft nå’t jobb” eller “... så hade Du och jag inte suttit här!” Nähä, säger man då med blandade känslor. Som forskare skulle man kanske säga att dessa personer och deras erfarenheter snarare är en del av de fenomen som skall förklaras, än, som de själva tycker, en del av förklaringen. (Sunesson 2003, 76.)

Sunesson on oikeassa: tällaisen muistelun tuottaminen muistuttaa toimintatutkimuksen raportointia. Mukana olleet ovat osa tutkimuksen kohdetta, eivät selityksiä sille, mitä sittemmin tapahtui. Mutta ehkä Sunesson on myös hivenen väärässä, sillä tosiaan on niin, että samoihin konferensseihin osallistumisella on joissakin tilanteissa merkitystä.

Sosiaalikorkeakoulukonferenssit

Pohjoismaisen yhteydenpidon juuret Tampereen yliopiston sosiaalityön opetuksessa ulottuvat 1970-luvun jälkipuoliskolle, sillä sosiaaliturvan opetusjaoston opettajat Olli Viljanen ja Reijo Runsas kävivät jo tuolloin pohjoismaisissa sosiaalihuollon opettajien tapaamisissa. Sosiaalihuollon lainsäädännön opettaja Olli Viljanen osasi erinomaisesti ruotsia, ja seurallisena ihmisenä hän onnistui valloittamaan pohjoismaisten kollegojen sydämet. Sosiaaliturvan opetusjaoston henkilöstö kävi tutustumassa Tukholman yliopiston sosiaalityön koulutukseen vuonna 1977. Myös Svenska social- och kommunalhögskolanin yhteistyö Tukholman yliopiston kanssa alkoi jo varhain.

Varsinainen laajempi yhteistyö käynnistyi kuitenkin vasta pohjoismaisten sosiaalikorkeakoulukonferenssien myötä. Nämä konferenssit olivat 1980-luvulla erittäin tärkeitä yhteydenpidon foorumeita. Opetusministeriö antoi erillisen avustuksen Pohjoismaiden keskinäisen yhteistyön ylläpitämiseen ja kehittämiseen. Siihen oli varmasti nk. yleisiä poliittisia syitä. Todennäköisesti suomalaisen ulkopolitiikan vahva pohjoismainen orientaatio johtui Neuvostoliiton paineesta, tai oikeastaan valtionjohdon halusta tasapainottaa tätä painetta. Svenska social- och kommunalhögskolanin talousjohtaja Holger Kronman ja rehtori Gunvor Brettschneider huolehtivat siitä, että resurssi saatiin ja käytettiin. Kaikista yliopistoista osallistuttiin aktiivisesti sosiaalikorkeakoulujen kokouksiin – ennen kaikkea tietysti Tampereelta ja Helsingistä, mutta myös

Jyväskylältä ja Lapin korkeakoulusta.

Elokuussa 1983 pidettiin pohjoismainen sosiaalikorkeakoulukonferenssi Ammarnäsissa, Ruotsissa. Tuossa konferenssissa olivat mukana suomalaisessa valtuuskunnassa ainakin Tampereen yliopiston sosiaalipolitiikan, erityisesti sosiaalihuollon professori Jorma Sipilä, apulaisprofessori Pekka Louhelainen, laitoshuollon yliopettaja Osmo Mälkiä, avohuollon yliopettaja Reijo Runsas, lehtorit Pirkko Linna ja Kaija Viheriäranta, assistentit Tarja Pösö ja Mikko Mäntysaari, Jyväskylän yliopiston tutkija Leena Eräsaari, lehtori Mirja Satka Lapin korkeakoulusta, sekä tutkija Christian Starck, professori Tom Sandlund ja Gunvor Brettschneider Svenska social- och kommunal högskolanista. Vuotta aiemmin sosiaalihuollon professoriksi valittu Jorma Sipilä esitti plenumsitelmän, jossa hän pohti Suomen yhteiskuntakehitystä ja sosiaalityön koulutusta (Sipilä 1981). Esitimme Tarja Pösön kanssa kumpikin työryhmäpaperin ryhmässä, jota veti Göteborgin yliopiston sosiaalityön professori Harald Swedner. Ensimmäinen vieraalla kielellä esitetty paperi on jännittävä kenelle hyvänsä. Itselleni kokemus oli lähinnä painajaismainen, sillä ruotsinkielen taitoni olivat erittäin vähäiset. Kuitenkin tuntui todella hienolta olla mukana työryhmässä, jonka vetäjänä toimi Swedner, Suomessakin jo tuolloin varsin tunnettu nimi.

Ensimmäinen ruotsalainen sosiaalityön professori Harald Swedner (s. 1925-k. 2004) oli astunut virkaansa vuonna 1979. Hän oli toiminut 17 vuoden ajan Lundin yliopistossa ylimääräisenä sosiologian apulaisprofessorina ja oli lopulta tullut nimitetyksi Lundin yliopiston sosiologian professoriksi, mutta päätti ottaa mieluummin vastaan uuden oppiaineen professuurin Göteborgissa. (Sunnesson 2003, 75.) Swednerin johdolla Göteborgin yliopistoon oli syntymässä uudenlainen tiede: käytäntöön orientoitunut ”sosiaalityö”, joka oli selvästi sukua sosiologialle ja sosiaalipsykologialle, mutta kuitenkin erilainen lintu – valmiimpi hakemaan spekulatiivisiakin tulkintoja ja kokeilemaan uusia reittejä. Swednerin metodologisena pyrkimyksenä oli fenomenologisen ja ymmärtävän sosiaalityön tutkimuksen luominen. Kun Swedner 17.5.1985 promovoitiin Tampereen yliopiston kunniatohtoriksi – mistä hän oli tavattoman mielissään – piti hän sosiaalipolitiikan laitoksella juhlaesitelmän, jossa tarkasteli mm. Mika Waltarin romaanihenkilöä Sinuhe egyptiläistä sosiaalityöntekijän ideaalityyppinä. Kuuntelin esitelmää hivenen kiusaantuneena, sillä tuolloin minusta tuntui, että Swedner oli jo liian vanha esittämään mitään kovin kiinnostavaa ja pidetyn esitelmän auttamisidealismi tuntui kovin epäteoreettiselta. Hän oli kiinnostunut suomalaisesta sosiaalityön tutkimuksesta ja tunsikin hyvin suomalaista sosiologista ja sosiaalipoliittista tutkimusta. Swedner kirjoitti pohjoismaisten sosiaalityöntekijäkoulutusten ja tutkimuksen syntyä pohtivan artikkelin, joka julkaistiin vuoden 1985 Sosiaalityön vuosikirjassa (Swedner 1985). Artikkelissaan hän mm. pohti Heikki Wariksen merkitystä sosiaalityön tutkimukselle. Nyt luettuna Swednerin pohdinnat ovat hyvinkin kiinnostavia, vaikka kyse ei ehkä olekaan tiukasti aatehistoriallisesta tutkimuksesta. Jorma Sipilä tarttui haasteeseen ja kirjoitti samassa Sosiaalityön vuosikirjassa esseeseen, jossa hän pohti swedneriläiseen tapaan sitä, voidaanko Dostojevskin Aljoshaa

pitää hyvän sosiaalityöntekijän esikuvana (Sipilä 1985). Pidän tätä suppeaa esseetä yhtenä kiinnostavimmista Sipilän sosiaalityöhön liittyvistä monista kirjoituksista. 1990-luvulle tultaessa hän ei enää jatkanut tämän tyyppisiä ”vaapaalla kädellä” kirjoitettuja eettisiä pohdintoja. Jonkun verran sitä kuitenkin sisältyy hänen laajimpaan sosiaalityötä koskevaan tekstiinsä *Sosiaalityön jäljillä* (1989).

Swednerin sosiaalityönäkemyksen kannalta keskeinen teos oli tietysti hänen *Socialt arbete. Ett tankeram* -oppikirjansa (1983), jota meilläkin luettiin koko 1980-luvun ajan. Swednerin näkemys sosiaalisista ongelmista puute-, tuhoamis- ja rakenneongelmina vaikutti paljon siihen, miten sosiaalityöntekijän työ miellettiin.

Swednerin lisäksi tutustuimme Ammarnäsissa myös toisiin jo nimitettyihin tai kohta nimitettäviin ruotsalaisiin sosiaalityön professoreihin. Göteborgin yliopiston jälkeen sosiaalityön professuuri perustettiin Tukholman yliopistoon 1979 (sosiologi Hans Berglind) ja Uumajan yliopistoon 1981 (psykologi Bengt Börjeson). Konferenssin järjestelyistä vastasi Uumajan yliopisto, joten Bengt Börjeson oli konferenssissa keskeisessä asemassa. Lundin yliopistoon nimitettiin sosiaalityön professori vuonna 1984, vasta neljäntenä yliopistona, ja nimitetyksi tuli sosiologi Sune Sunesson. (Sunesson 2003, 75; Brunnberg & Larsson Sjöberg 2004.) He kaikki osallistuivat Ammarnäsin konferenssiin, ja Jorma Sipilä solmi yhteistyösuhteita ruotsalaisiin kollegoihin.

Sunesson oli tutkijatyypiltään selvästi Swedneriä sosiologisempi. Kun Swedner vaikutti lempeältä vanhalta mieheltä, oli Sunesson jotenkin aika terävänanainen, mutta myös hän omalla tavallaan hyvin karismaattinen tutkija. Omaan tutkijankohtalooni Sunesson vaikutti sillä tavalla, että väitöskirjatyöni ohjaajana toiminut Sipilä luki kiinnostuneena Sunessonin teokset *När man inte lyckas* (1981) ja *Ändra allt* (1985) ja halusi, että myös suomalaista sosiaalihuoltoa tutkittaisiin organisaatiososiologisesti. Hänen opastuksestaan kävin sitten lukemaan Sunessonin tutkimuksia ja suunnittelemaan omaa suomalaisen sosiaalihuollon arkea koskevaa empiiristä hanketta. Tutkimukseeni vaikutteita antoivat muutkin pohjoismaiset sosiaalitoimistotutkimukset, erityisesti norjalainen Steinar Stjernø (Stjernø 1982; 1983). 1980-luku olikin aktiivisen pohjoismaisen sosiaalitoimistotutkimuksen aikaa. Sittemmin kiinnostus organisaatiososiologisesti värityneeseen sosiaalitoimistojen tutkimukseen on selvästi vähentynyt.

Minun on vaikea muistaa, missä järjestyksessä me suomalaiset tutustuimme ruotsalaisiin tutkijoihin. Ammarnäsin konferenssia seurasivat Sundvollen 1985, Esbjerg 1987 ja Murikka 1989. Tampereen sosiaalipolitiikan laitoksen suurponnistus oli Murikassa pidetyn konferenssin järjestäminen. Järjestelyjen päävastuu oli innokkaalla Pohjoismaiden ystävällä ja taitavalla organisaattorilla, apulaisprofessori Pekka Louhelaisella. Murikan konferenssi oli menestys, ja saimme runsaasti myönteistä palautetta pohjoismaisilta kollegoilta. Konferenssin yksi keskeinen esiintyjä oli Sune Sunesson. Konferenssiesitelmien perusteella tehtiin myös kirja, jonka päätoimitusvastuu lankesi minulle (Män-

tysaari 1989). Kirjoittajien lista on edelleenkin vaikuttavaa luettavaa: Sunessonin ohella kirjassa julkaisivat mm. Mirja Satka, Ilmari Rostila, Aila-Leena Matthies, Rolf Stål ja Mikko Mäntysaari – kaikki myöhemmin sosiaalityön professorin virkaan nimitettyjä.

Korkeatasoisen sisällöllisen annin lisäksi osallistujien mieliin jäi ainakin Vera Teleniuksen esiintyminen konferenssin päättäjäsillallisilla. Vielä monta vuotta jälkeenpäin pohjoismaiset kollegat muistivat Teleniuksen erittäin vaikuttavaa esiintymistä. Konferenssien sosiaalisella ohjelmalla oli merkitystä myös alan kehityksen kannalta, vaikka silloin nämä illanistujaiset tuntuivat vain ja ainoastaan hauskoilta. Sosiaalisen ohjelman avulla tutustuimme pohjoismaisiin kollegoihin, joskus ystäväystymmekin, mutta sillä oli myös muodostuvalle kotimaiselle tutkijayhteisölle tärkeä merkitys. Olen itse tutustunut moniin suomalaisiin tutkijakollegoihin nimenomaan muualla pohjoismaissa, Tanskassa, Norjassa tai Ruotsissa. Henkilökohtaiset suhteet ovat tärkeitä: esimerkiksi Harald Swedner oli erittäin kiinnostunut suomalaisesta sosiaalityön ja sosiaalihuollon tutkimuksesta. Hänellä oli monia suomalaisia ystäviä ja hän pyrki seuraamaan, mitä suomalaiset tutkivat. Tällainen yhteydenpito ei ole vailla merkitystä tieteenalalla, jossa valtaosa julkaisuista aivan hyvällä syyllä julkaistaan vain kotimaisilla kielillä.

Tutkijakurssit

Ensimmäinen yhteispohjoismainen tutkijakurssi järjestettiin Trondheimissa syksyllä 1984. Kyse oli *Nordiska Forskarkurser* -nimisen pohjoismaisen rahoituskanavan tukemasta seminaarista, jonka valmisteluun osallistuivat Ruotsista Harald Swedner ja Suomesta Georg Walls. Kurssi tuotti raportin, jonka toimittivat Swedner ja Walls (1987). En osallistunut tähän seminaariin, mutta suomalaisista mukana olivat osanottajaluettelon perusteella Georg Wallsin lisäksi Jorma Sipilä, Tarja Pösö, Timo Tanninen, Sirkka Ojanen, Chris Meyer, ja Maija-Liisa Hämäläinen. Jorma Sipilä esitti yhden seminaarin keskeisistä puheenvuoroista (Sipilä 1984). Puheenvuoro pyrki täsmentämään sosiaalityön sisäisen olemuksen: mistä sosiaalityössä oikeastaan on kysymys? Hänen vastauksensa mukaan sosiaalityö voi olla normalisointia ja ideologiaa mutta se voi myös olla organisoitua kansalaistoimintaa. Puheenvuoro päättyy enteellisesti: “Om kärnan i socialarbetet ligger i förståelsen för delkulturerna, verksamheten och de kollektiva rörelserna står vi först i början av kunskapsinsamlingen” (Sipilä 1986, 86).

Pelkästään sosiaalityön tutkijoille tarkoitettun yhteistyön rinnalla pohjoismaisten tutkijoiden yhteistyötä leimasi *Nordplan*, Pohjoismaiden Neuvoston ylläpitämä yhteiskuntasuunnitteluun erikoistunut tutkimuslaitos Tukholmassa. Nordplan ei ollut laisinkaan sosiaalityön tai edes sosiaalipolitiikan tutkimukseen keskittyvä organisaatio, vaan kurssilaiset edustivat hyvin monia tieteenaloja: suunnittelumaantiedettä, aluetiedettä, kaupunkisuunnittelua, sosiologiaa, filosofiaa ja sosiaalityötä. Silti minusta tuntuu, että sosiaalityön tutkimuksen pohjoismaisten yhteyksien kannalta Nordplan oli hyvin merkittävä instituutio.

Nordplanin kursseille osallistuivat ainakin Anneli Anttonen, Chris Meyer, Jorma Sipilä, Leena Eräsaari, J-P Roos sekä Timo Tanninen, joka työskenteli usean vuoden ajan Nordplanissa tutkijana.

Pohjoismaisen yhteyden kehityksen ymmärtämisen kannalta tapaus Nordplan on oikeastaan hyvin kuvaava. Tutkijakoulutuskurssit olivat korkeatasoisia: yhteisellä pohjoismaisella rahoituksella opettajaksi kyettiin hankkimaan nimekkäitä kansainvälisiä tutkijoita. Esimerkiksi vuonna 1990 järjestetyllä kaksiviikkoisella kurssilla opettajina olivat J-P Roos, Agnes Heller, Richard Sennett, Scott Lash ja Mike Featherstone. Osallistuin kolmeen Nordplanin tutkijakurssiin. Omalta kannaltani merkittävin oli vuonna 1986 järjestetty arkielämän tematiikan ympärille rakennettu Agnes Hellerin vetämä kurssi, johon suomalaisia osallistujia olivat lisäksi Chris Meyer, Leena Eräsaari, Anneli Anttonen, ja Jorma Sipilä. Tutustuminen Hellerin sosiaalifilosofiaan vaikutti paljon tapaani ymmärtää sosiaalifilosofian merkitys yhteiskuntatieteissä.

Nordplanissa myös valmisteltiin väitöskirjoja. Peter Westlund toimi tutkijana Nordplanissa ja hänen Habermasin kommunikatiivisen toiminnan teoriaan nojaava hyvinvointivaltion analyysinsa (Westlund 1986) oli ainakin Tampereen yliopistossa tutkintovaatimuksissa. Westlundin Habermas-luenta vaikutti myös suomalaiseen sosiaalityön tutkimukseen. Esimerkiksi Sipilän *Sosiaalityön jäljillä* ja oma väitöskirjani (Mäntysaari 1991) kommentoivat Westlundin tutkimusta. Nordplanin jälkeen Peter Westlund siirtyi aivan erilaisen tutkimuksen pariin: 1990-luvulta lähtien hän on toiminut tutkimus- ja kehittämistehtävissä yliopistojen ulkopuolella.

Nordplan osoittautui siis hyvin hyödylliseksi, ainakin joillekin suomalaisille tutkijoille. Tämä ei kuitenkaan estänyt Nordplanin uudelleenorganisointia. Pohjoismaiden Neuvosto teetti tutkimuslaitostensa laajamittaisen arvioinnin 1990-luvun puolessavälissä, ja arvioinnin tuloksena Nordplanin toimintatapoja muutettiin. Ainakin suomalaisten yhteiskuntatieteilijöiden kannalta Nordplan lakkasi olemasta merkittävä toimija. Oltiin taas yhtä pohjoismaista instituutiota köyhempiä.

Pohjoismaisten instituutioiden alasajo ajoittuu EU-jäsenyyden alkuvaiheisiin. Ehkä jo aiemmin suomalaisten yhteiskuntatieteilijöiden kiinnostus kansainväliseen yhteistyöhön suuntautui yhä useammin Pohjoismaiden yli muualle Eurooppaan, tavallisesti kuitenkin vain Britanniaan. Nordplania pitempään on sinitellyt sosiaalialan ammatillista erikoistumiskoulutusta tuottava *Nopus*, mutta siinäkin toteutetut muutokset uhkaavat viedä sen kurssitarjonnan suomalaisten ulottumattomiin. Rahoittajien sinänsä ymmärrettävä pyrkimys saada suurin mahdollinen ”pohjoismainen hyöty” (Nordisk nytta) käytetyistä varoista näyttää johtavan ainakin tutkijoiden käyttämien pohjoismaisten instituutioiden yhteistyömuotojen näivettymiseen.

Pohjoismainen sosiaalikorkeakoulukonferenssi on edelleen olemassa, mutta ehkä sitä tärkeämpi yhteistyön muoto nykyään on kuitenkin FORSA-yhteistyö eli eri Pohjoismaiden sosiaalityön tutkimusten seurojen keskinäinen yhteistyö. Ruotsin FORSA perustettiin ruotsalaisten sosiaalityön tutkijoiden seurak-

si vuonna 1985, ja muihin pohjoismaihin ”FORSAT” syntyivät 1990-luvun lopulla. Vuonna 2000 seurat sopivat yhteistyöstä ja FORSA-Norden -nimisen löyhän kattojärjestön perustamisesta (FORSA 2005). Ruotsin sosiaalityön tutkimuksen seuran julkaisema *Socialvetenskaplig tidskrift* on myös Tanskan FORSAn tieteellinen lehti ja se toimi alkuvaiheessa useita vuosia myös suomalaisen sosiaalityön tutkimuksen seuran jäsenetulehtenä.

Ruotsalainen sosiaalityön tutkimus

Kävi instituutioille miten hyvänsä, ainahan voidaan tehdä funktionaalista yhteistyötä. Sosiaalityön tutkimuksessa eteen voi kuitenkin nousta yllättävänkin voimakkaita kulttuurieroja. Esimerkiksi ruotsalaisen ja suomalaisen sosiaalityönäkemyksen välillä oli jo 1980-luvulla selviä eroja. Ruotsalainen sosiaalityöntiede, jota Swedner pyrki luomaan, tuntui suomalaisesta näkökulmasta ehkä vähän oudolta. Vastaavasti pohjoismaisessa kontekstissa meidän sosiaalipoliittinen näkökulmamme vaikutti toisista Pohjoismaiden edustajista varmaan vähän vanhakantaiselta ja eksoottiseltakin. Kannattaa panna merkille myös tekijät, jotka ovat jääneet sivuun swedneriläisen sosiaalityönäkemyksen syrjäytyessä sosiologisemman näkemyksen tieltä. Swedner lähti liikkeelle varsin vahvasta ammatillisesta näkökulmasta. Hänen sosiaalityötulkintansa perusteet olivat yhtäältä sosiaalipsykologiassa, toisaalta sovelletussa filosofisessa antropologiassa, jossa ainekset sosiaalityön ymmärrykseen haettiin pikemmin tutkijan omasta elämäkokemuksesta ja ymmärryksestä kuin yliopistotutkimuksesta. Meillä viitekehyyksenä oli ensin sosiaalipoliittikka ja sosiaalihuolto, ja vasta 1980-luvun puolenvälin tietämissä sosiaalihuolto vähitellen syrjäytyi sosiaalityön tieltä. 1990-luvun kuluessa sekä suomalaisen että ruotsalaisen sosiaalityön tutkimuksen ”emotiede” on ollut yhä selvemmin sosiologia. Näin kuvaten tuntuu ilmeiseltä, että erot sekä suomalaisen ja ruotsalaisen tutkimuksen kesken että orientaatioiden väliset erot maiden sisällä ovat tutkimuksen valtavasta laajentumisesta huolimatta pikemminkin vähentyneet kuin kasvaneet.

Ruotsalainen sosiaalityön tutkimus sijoittui alkuvaiheessa Göteborgin, Lundin, Uumajan ja Tukholman yliopistojen sosiaalityön laitoksille. Uumaja oli suomalaisten kannalta merkittävä yhteistyökumppani, samoin Örebron ja Östersundin sosiaalikorkeakoulut. Myöhemmin Ruotsissa myös näistä alueellisista korkeakouluista on tehty monialaisia yliopistoja, mutta esimerkiksi Örebron sosiaalikorkeakoulu oli aluksi varsin vahvasti nimenomaan sosiaalityön koulutusyksikkö. Örebron yliopiston tutkijat Elinor Brunnberg ja Kristina Larsson Sjöberg ovat laatineet ruotsalaisissa yliopistoissa väitelleistä bibliografian ajanjaksolle 1980-2004. Ensimmäinen sosiaalityössä väitellyt oli Göteborgin yliopistossa vuonna 1980 väitellyt Gunnar Krantz. Hänen taustansa oli oikeustieteessä, ja väitöskirjan teema liittyi lastensuojeluun. Yhteensä sosiaalityön väitöksiä oli vuoteen 2004 mennessä kertynyt 167. Elokuussa 2002 Ruotsissa oli 15 sosiaalityön professoria, joista kahdeksalla tausta oli sosiologiassa, kahdella psykologiassa ja viidellä sosiaalityössä. Väitelleistä 50 teki tutkimuksensa

Göteborgin yliopistoon, Lundiin 46, Tukholmaan 43, Uumajaan 24 ja Örebron yliopistoon neljä. (Brunnberg & Larsson Sjöberg 2004.) Väittelijöiden nimistä päätellen suomalaistaustaisilta kuulostavat: Jari Kuosmanen (Göteborg 2001), Ulla Rantakeisu (Göteborg 2002), Ronny Tikkanen (Göteborg 2003), Tapio Salonen (Lund 1993), Tuija Nieminen Kristoffersson (Lund 2002) ja Ulf Hyvönen (Uumaja 1993). Heistä Vaxjön yliopiston sosiaalityön professori Tapio Salonen on meillä ehkä tunnetuin. Useimmiten ruotsalaisia väitöksiä ei meillä tunneta eikä esimerkiksi esitellä Januksessa. Vastaavasti vain harvoja suomalaisia sosiaalityön väitöskirjoja on esitelty pohjoismaiselle tieteelliselle yleisölle. Mieleen tulee lähinnä vain Mirja Satkan englanninkielisen väitöskirjan arvio, jonka Haluk Soydan julkaisi *Nordisk Sosialt Arbeid* -lehdessä (Soydan 1996).

Vuonna 2003 julkaistu ruotsalaisen sosiaalityön koulutuksen kokonaisarviointi (Socialt arbete 2003) sisältää Sune Sunessonin kirjoittaman luvun, jossa hän tarkastelee yksityiskohtaisesti, mitä eri yliopistojen sosiaalityön koulutusten eroista on seurannut. Sunessonin analyysi ruotsalaisen sosiaalityön kehittymisestä on erinomaisen kiinnostava. Luen sitä myös hivenen kriittisesti: Sunesson tuntuu osoittavan, että hänen omat oppilaansa ovat menestyneet paremmin kuin Swednerin. Näinhän voi todella ollakin: jossakin mielessä se on myös empiirisesti näytettävissä, katsomalla, millä laitoksilla väitelleet ovat sijoittuneet myöhemmissä professorin virkojen täytöissä. Kieltämättä Lundin yliopiston kasvatit ovat menestyneet virantäytöissä hyvin. Sunesson tuntuu myös väittävän (vaikka ei kovin eksplisiittisesti), että linja, jonka Lund ja hän itse valitsi, oli oikeampi kuin se, mihin Göteborgissa Swednerin johdolla päädyttiin. Tämä on tietysti jo hankalampi seikka. Voihan olla niinkin, että Swednerin käsitys sosiaalityöstä oli vaikeampi omaksua, ja se tie, jota Lundissa lähdettiin menestyksellisesti seuraamaan, oli paremmin linjassa sen kanssa, mitä muissa yhteiskuntatieteissä tehtiin. Olipa kuinka hyvänsä, on toisaalta sääli, että se jännittävä etsintä sosiaalityöksi kutsutun auttamistyön tutkimuksen ja käytännön eritysluonteesta, joka Göteborgin yliopistossa käynnistyi 1980-luvun alussa, ei näyttänyt jatkuvan enää 1990-luvulla.

Olin mukana korkeakoulujen arviointineuvoston toimeksiannosta tehdyssä Suomen sosiaalialan korkeakoulutuksen arvioinnissa (Murto ym. 2004). Valitettavasti meillä ei ollut mahdollisuutta ruotsalaisen analyysin kaltaiseen sisällölliseen perusteellisuuteen, eikä myöskään siihen, että olisimme vertailleet suomalaisia ja ruotsalaisia sosiaalityön koulutusratkaisuja toisiinsa.

Ruotsalaisen sosiaalityön koulutuksen ja tutkimuksen kokonaisarviointi ei myöskään huomioi niitä mahdollisia vaikutuksia, joita Pohjoismaiden keskinäisellä yhteydenpidolla 1980-luvulla oli ruotsalaiseen koulutukseen ja tutkimukseen. Kyse ei ole isoveliasenteesta, jollaisesta suomalaiset joskus ruotsalaisia epäilevät, vaan käsitykseni mukaan siitä, että tähän yhteispohjoismaiseen vaikutukseen ei ole kiinnitetty tutkimuksessa huomiota. Tiedossani on vain yksi laajempi teksti, jossa suomalaisen ja ruotsalaisen sosiaalityön koulutuksen eroja ja yhtäläisyyksiä on vertailtu perusteellisemmin. Kyse on

Gunvor Brettschneiderin (1989) opinnäytetutkimuksesta, jonka tiedot ovat koulutusjärjestelmien kuvausten osalta luonnollisesti jo vanhentuneet. Siksi olisi paikallaan toteuttaa yhteispohjoismainen vertaileva tutkimusprojekti, jossa huomion kohteena olisivat eri Pohjoismaiden sosiaalityön tutkimuksen ja koulutuksen ratkaisut.

Kysymys kielitaidosta

Sivuan lopuksi pohjoismaiseen yhteistyöhön monella tavalla vaikuttanutta, ensi näkemältä aika triviaalia seikkaa. Pohjoismaisuus on merkinnyt yhteisesti ymmärrettävää kieltä ja kulttuuria. Aikaisemmille sukupolville ruotsin osaaminen on ollut enemmän tai vähemmän itsestäänselvyys, olihan esimerkiksi Helsingin yliopisto aidosti kaksikielinen vielä ennen toista maailmansotaa. 1970-luvulla Tampereen yliopiston sosiaalipolitiikan laitoksen tutkintovaatimuksissa oli vielä kohtalaisen paljon ruotsinkielisiä kirjoja. Itse muistan tenttineeni pakollisena tenttikirjana ainakin Habermasia norjaksi (joka olisi toki ollut myös saksaksi). Pikku hiljaa skandinaavisilla kielillä kirjoitettujen tenttikirjojen määrä väheni, ja sosiaalityön tutkintovaatimukset ovat muodostuneet lähinnä suomen- ja englanninkielisistä teoksista. Aivan viime aikoina tässä on kuitenkin ollut näkyvissä myös muutoksia. Ainakin Jyväskylän yliopiston sosiaalityön tutkintovaatimuksissa on uusia ruotsalaisia oppikirjoja, muun muassa hyvä monen yliopiston sosiaalityön tutkijoiden yhteistyönä syntynyt *Socialt arbete. Ett grundbok* (Meeuwisse ym. 2000) ja samojen tekijöiden *Perspektiv på sociala problem* (2002). Yllättäen olemme huomanneet, että ruotsinkieliset kurssikirjat tuntuvat toimivan siinä kuin englanninkielisetkin. Sitä paitsi ainakin nämä kirjat ovat erinomaisia oppikirjoja, jotka sopivat suomalaisen sosiaalityön kontekstiin paljon paremmin kuin angloamerikkalaiset teokset.

Pakollinen ruotsinkielisten tenttikirjojen luettaminen johti siihen, että useimmilla tutkintonsa suorittaneilla oli ainakin auttava taito lukea ruotsinkielisiä tekstejä. Puhumisen taidot olivat kokonaan toinen juttu. Pohjoismaisen yhteistyön edellytettiin tapahtuvan vain ja ainoastaan skandinaavisilla kielillä (suomen kielihän on pohjoismainen, mutta ei skandinaavinen kieli), ja englannin käyttäminen oli oikeastaan kiellettyä. Tästä oli suomalaisten kannalta sellainen tarkoittamaton seuraus, että pohjoismainen yhteistyö tarkoitti oikeastaan vain yhteistyötä ruotsalaisten kanssa, sillä ainakin useimmille suomenkielisille kommunikointi muiden pohjoismaalaisten kanssa osoittautui vaikeaksi.

Ruotsin kielen ymmärtäminen ei ollut sinänsä hankalaa, vaikka osoittautuikin, että riikinruotsia puhutaan monenlaisilla murteilla, joista toiset ovat suomalaisten kannalta helpompia kuin toiset. Sen sijaan erityisesti tanskalaisten ymmärtäminen oli ainakin pelkällä kouluruotsilla vaikeaa. Tampereen yliopiston sosiaalipolitiikan laitoksen henkilökunnalle järjestettiin ennen Murikka-konferenssia pohjoismaisten kielten ymmärtämisen kurssi, jonka vaikutus jäi kuitenkin vähäiseksi. Suomalaiset löysivätkin hengenheimolaisia islantilaisista, joilla on vähän samankaltainen suhde vallitseviin pohjoismaisiin kieliin (joihin islantikaan ei suomen tavoin oikein käytännössä näytä kuuluvan). Mo-

net islantilaiset olivat opiskelleet Norjassa tai Tanskassa, ja heidän skandinaavisiansa oli siten yhtä lailla opeteltua kuin suomalaistenkin.

Jorma Sipilä oli myös vankka pohjoismaisen yhteistyön kannattaja. Hän puhuu muiden ikäpolvensa yliopistoihmisten tavoin erittäin hyvää ruotsia. Hänen pitkä vieras kielensä oli koulussa saksa, joten hänen vahvat kielensä olivat vielä 1980-luvulla pikemminkin ruotsi ja saksa kuin englantia. 1990-luvulla vierailut Yhdysvaltoihin ja tiivis eurooppalainen yhteistyö vasta hioivat hänen englantinsa täysin sujuvaksi. Itse en osannut 1980-luvun alussa ruotsia juuri laisinkaan, joten pohjoismaisen yhteistyön arki oli aluksi melkoisen hankalaa. Vähitellen omakin kielitaitoni parani auttavaksi.

Suomenruotsalaiset olivat tietysti innokkaimpia pohjoismaisen yhteistyön kannattajia, ja he olivatkin monasti tarpeellisia tulkkeja ja sillanrakentajia. Siksi Svenska social- och kommunalhögskolan oli 1980-luvulla kokoaan paljon merkittävämpi toimija suomalaisessa sosiaalityön kentässä.

Kun pohjoismaisesta FORSA-yhteistyöstä päätettiin 17.2.2000, kokouksesta tehdyn pöytäkirjan mukaan: ”Mikko Mäntysaari lyfte fram frågan om konferensspråket och önskade att detta skulle vara engelska. En viss tveksamhet till att föra de nordiska symposierna på engelska dryftades, likaså frågor kring simultantolkning (som bl a diskuteras inför det nordiska symposiet i Oslo). Diskussionen slutade med förslaget att vissa workshops kan hållas på engelska.” (Forsa-Norden 2005). Englannin kieli näyttää olevan vähitellen tulossa myös sosiaalityön tieteelliseen yhteistyöhön.

Lopuksi

Voi olla, että tässä tarinassa on paljon turhaa nostalgiaa. Pohjoismainen keskustelu oli joskus kuuron ja mykän keskustelun kaltaista ohipuhumista. Pinnistellen koetimme ymmärtää toisiamme.

Olen käsitellyt pohjoismaista yhteistyötä lähinnä 1980-luvun kokemusten kautta. Ennen SOSNET-verkoston syntyä suomalaisen tutkijayhteisön keskinäiset tapaamiset olivat sosiaalipolitiikan päivien ja joka toinen vuosi tapahtuneiden pohjoismaisten kokoontumisten varassa. Nykyinen nuori tutkijasukupolvi näkee tilanteen kokonaan eri tavalla. Tutkijakoulu ja sosiaalityön tutkimuksen päivät ovat tärkeitä tutkijoiden verkostojen edistäjiä. 1990-luvulla pohjoismainen sosiaalityön tutkijoiden yhteistyö kehittyi huomattavasti edellä kuvattua funktionalisemmaksi. Yleisen konferenssimatkailun korvasivat samoista tutkimusaiheista ja -menetelmistä kiinnostuneiden tutkijoiden tutkijakurssit ja parhaimmillaan yhteiset tutkimusprojektit. Jorma Sipiläkin on ollut mukana useissa pohjoismaisissa tutkimushankkeissa. 1990-luvun loppupuolella sosiaalityön vuorovaikutustutkimuksesta kiinnostuneilla tutkijoilla oli pohjoismainen verkosto nimeltä *Language, interaction and social care in the Nordic welfare systems* ja säännöllisiä tutkijaseminaareja, jotka edistivät myös suomalaista tutkimusta opinnäytteisiin saakka. Verkoston yhteistyö tuotti myös englanninkielisen kansainvälisen julkaisun (Selzer ym. 2000).

Näkyvissä on esimerkkejä uudenlaisen institutionaalisenkin pohjoismaisen

yhteistyön elpymisestä. FORSA-yhteistyö on käynnistynyt pohjoismaisten sosiaalityön tutkimuksen seurojen välisenä ja pohjoismainen sosiaalityön tiedellinen lehti *Nordisk socialt arbete* ilmestyy edelleen. Päihdetutkimuksella on oma aktiivinen pohjoismainen yhteistyönsä ja lehtensä. Eri yliopistoilla on omia yhteistyölaitoksiaan, joiden kanssa saatetaan tavata säännöllisesti esimerkiksi jatkokoulutuksen merkeissä ja ainakin Helsingin yliopistossa on nimetty ruotsalainen kollega sosiaalityön dosentiksi. *Nordplus*-verkostot mahdollistavat opettajien ja opiskelijoiden vaihdon.

Silti on hyviä perusteita väittää, että pohjoismaisten kontaktien merkitys suomalaiselle sosiaalityön tutkimukselle on vuosien mittaan vähentynyt. EU-jäsenyys on tässä ollut käännekohta. Sosiaalityön tutkimus on 1990-luvun puolestavälisestä lähtien yhä useammin hakenut yhteistyökumppaninsa Pohjoismaiden ulkopuolelta, esimerkiksi Britanniaista ja Keski-Euroopasta. Kehitys ei ole ollut aivan ongelmatonta, sillä Pohjoismaiden yhteiskunnat ja myös sosiaalipoliittiset järjestelmät ovat edelleen hyvin samankaltaisia, ja siksi myös tutkimus, jota toisissa Pohjoismaissa tehdään, on meille erityisen relevanttia.

Kirjallisuus

- Brettschneider, Gunvor (1989) Socialutbildning i Finland och Sverige – tillbakablick och jämförelse. Meddelanden 15. Helsingfors: Svenska social- och kommunalhögskolan vid Helsingfors universitet.
- Brunnberg, Elinor & Larsson Sjöberg, Kristina (2004) Avhandlingar i socialt arbete 1980-2004. Stencil. Örebro: Örebro Universitet. http://www.oru.se/.../forskning/Socialt_arbete/SAMTLIGA%20AVHANDLINGAR%20I%20SOCIALT%20ARBETE%20UPPDATERAD.pdf (tulostettu 20.6.2005).
- FORSA (2005) Forsa Norden. http://www.forsa.dk/forsa_norden.htm (viitattu 5.8.2005)
- FORSA-Norden (2005) Minnesanteckningar från Möte om nordiskt FORSA samarbete i Stockholm 17 januari 2000. http://www.svt.ntnu.no/ish/forsa/Forsa_Norden.html (viitattu 5.8.2005)
- Meeuwisse, Anna, Sunesson, Sune & Swärd, Hans (red.) (2000) Socialt arbete. Ett grundbok. Stockholm: Natur och Kultur.
- Meeuwisse, Anna & Swärd, Hans (red.) (2002) Perspektiv på sociala problem. Stockholm: Natur och Kultur.
- Murto, Lasse, Rautniemi, Lasse, Fredriksson, Karin, Ikonen, Seena, Mäntysaari, Mikko, Niemi, Leena, Paldanius, Kalvei, Parkkinen, Terttu, Tulva, Taimi, Ylönen, Fiina & Saari, Seppo (2004) Eettisyyttä, elastisuutta ja elämää. Yliopistojen sosiaalityön ja ammattikorkeakoulujen sosiaalialan arviointi yhteistyössä työelämän kanssa. Korkeakoulujen arviointineuvoston julkaisuja 5:2004. Helsinki: Korkeakoulujen arviointineuvosto.
- Mäntysaari, Mikko (toim.) (1989) Forskning och socialt arbete. Rapport från Nordisk socialhögskolekonferens den 14.-18.8.1989. Tammerfors: Tammerfors universitet.
- Mäntysaari, Mikko (1991) Sosiaalibyrokraatia asiakkaiden valvojana. Byrokratiatyö, sosiaalinen kontrolli ja tarpeitten sääntely sosiaalitoimistoissa. Sosiaalipoliittisen yhdistyksen tutkimuksia 51. Tampere: Vastapaino.
- PN (2005) Pohjoismaiden historiaa. http://www.norden.org/web/1-1-fakta/fi/1-1-4-nordens_hist.asp (tulostettu 5.8.2005)
- Satka, Mirja (1995) Making Social Citizenship. Conceptual Practices from the Finnish Poor Law to Professional Social Work. Jyväskylä: SoPhi.
- Seltzer, Michael, Kullberg, Christian, Olesen, Søren Peter & Rostila, Ilmari (eds.) (2001) Listening to the Welfare State. Aldershot: Ashgate.
- Sipilä, Jorma (1983) Pohjolan sosiaalikorkeakoulujen opettajat koolla Ruotsissa. Sosiaaliturva 71 (20), 1092-1093.
- Sipilä, Jorma (1985) Onko sosiaalityöntekijä 1800-luvun hyvä ihminen? Sosiaalityön vuosikirja 1985. Helsinki: Sosiaalityöntekijöiden liitto, 8-13.
- Sipilä, Jorma (1986) Socialarbetets innersta väsen. Teoksessa Harald Swedner & Georg Walls (red.) Om praktik och teori i socialt arbete: utvecklingstendenser i de nordiska länderna. Institutionen för socialt arbete. Forskningsavdelningen. Rapport 1987:2. Göteborg: Göteborgs universitet, 77- 89.

- Sipilä, Jorma (1989) Sosiaalityön jäljillä. Helsinki: Tammi.
- Socialt arbete. En nationell genomlysning av ämnet. (2003) Högskoleverkets rapportserie 2003:16. Saatavana sähköisesti osoitteesta: http://www.fas.forskning.se/publikationer_ny/pdf/socialarbete.pdf (viitattu 20.6.2005)
- Soydan, Haluk (1996) Book review. Mirja Satka: Making Social Citizenship. Nordisk Sosialt Arbeid 16 (2), 143-145.
- Stjernø, Steinar (1982) Omsorg som yrke. Arbeidsmåter og yrkesroller på sosial kontorer. Oslo: Universitetsforlaget.
- Stjernø, Steinar (1983) Stress og utbrendhet. Belastninger i arbeid med mennesker. Oslo: Universitetsforlaget.
- Sunesson, Sune (1981) När man inte lyckas. Om hinder, vanmakt och oförmåga i socialt arbete. Stockholm: Stockholms socialförvaltning.
- Sunesson, Sune (1985) Ändra allt! En uppmaning till socialarbetare. Malmö: Liber.
- Sunesson, Sune (2003) Socialt arbete - en bakgrund till ett forskningsämne. Teoksessa Socialt arbete. En nationell genomlysning av ämnet, 75-133.
- Swedner, Harald (1983) Socialt arbete. En tankeram. Liber förlag: Lund.
- Swedner, Harald (1985) Det sociala arbetets historia. Teoksessa Sosiaalityön vuosikirja 1985, sivut 14-27.
- Swedner, Harald & Walls, Georg (1987) Om praktik och teori i socialt arbete. Utvecklingstendenser i de nordiska länderna. En rapport från Nidarosgruppen om forskarkursen i Trondheim hösten 1984. Institutionen för socialt arbete. Forskningsavdelningen. Rapport 1987:2. Göteborg: Göteborgs universitet.
- Westlund, Peter (1986) Rationalitetens begränsningar. Tanke och handling i socialt arbete. Avhandling no 5. Stockholm: NORDPLAN.